

PAPÍRSZELETEK

NÉMETH ISTVÁN

*„Mostanság sokat gondolok Kassára,
minden, ami oda emlékeztet, öröm.”*

A hetvenegy éves Márai írja ezt egyik levelében, Salernóból, negyedszázadnyi hontalansággal – hogy is mondjam – a háta mögött. Vagy inkább a szívében? Mert hát a hazát mégse a hátán hordja az ember, püpként, inkább a szívében, ezért akkor is féltve cipeli, ha elhagyja. Ám ebben az ügyben én csak találgatni tudok. A hazámat nem hagytam el, legrosszabb esetben az hagyott el engem. Mindig otthon maradtam, de az otthonom egyszersmind nem volt mindig a hazám is. Tulajdonképpen nem is volt igazi hazám, mondhatom, hogy egy hazátlan bitang voltam egész életemben. Országom nekem is volt, ma is van, de az ország nem mindig azonos a hazával. Így hát jómagam is hontalan vagyok? Márai csaknem fele életét emigrációban töltötte, az elhagyott hazáján kívül volt egy választott hazája, de mert író volt, azt vallotta, hogy az efféle ember igazi hazája az anyanyelv. A közönséges halandónak talán a szülőföld az igazi hazája. Ez Márai számára Kassa városa volt. Érett fővel vallja: minden, ami őt oda emlékezteti, öröm számára. Ezzel én is így valahogy vagyok. Minden, ami a szülőfalumra emlékeztet, számomra öröm. Immár a keserű, fájdalmas emlékek is. Különösen az öröm forrása számomra szülőfalumnak az a színtere, az az utcája, ahol felnőttem. Talán az volt a hazám is és mindenem. A mi utcánk.

Két oldala volt: a napos meg az árnyékos. A „mi” házunk emezen az oldalon állt. (Az idézőjel csak azért, mert az a ház sohasem volt a miénk, házbérben laktunk ott, de én mindig úgy éreztem magam benne, mintha a miénk lett volna, hiszen abban születtem, abban nőttem fel, annak a falai közt, annak az udvarában, kertjében éreztem otthon magam.) A mi oldalunkon akkor még nem volt betonjárda, flaszter se, ez a napos oldalnak dukált, mert azt érte a délelőtti nap, azon az oldalon engedett fel előbb a téli fagy, és nagy lett volna a sár, ha nem vonult volna végig rajta a keskeny téglajárda. Emiatt a két oldal között sose dúlt háború, mindenki rendjénvalónak tartotta, hogy a téglajárda a napos oldalt illeti.

Ma az utca mindkét oldalán szabályos betonjárda fut végig, az utca közepén a kocsút is kibetonozva. Nincs többé bokáig érő por, nyakig érő sár.

Télvégeken, miután felengedett a fagy, az utca két oldala között úgy közlekedtünk, hogy szárat, szárízéket, szalmát, egyéb gezemicét raktunk le a sárba, afféle gázlót teremtve ezáltal, különben elmerültünk volna a feneketlen latyakban. Tulajdonképpen ezek a gázlók voltak a hidak az utca két oldala között télvíz idején, ha nem lettek volna, nagyban megnehezült volna a szomszédolás az utca két oldala között, ami az én időmben, boldog gyerekkoromban, elkerülhetetlen volt. Azóta és azelőtt is, a történelem produkált ennél komolyabb akadályokat is az utcák napos és árnyékos oldalai között, vessünk csak egy pillantást a térképre, s azon is arra a kis magyar falura, amely főutcájának az egyik oldala ukrán, a másik szlovák kézre került; az ott élő egy utcabélieknek ötven kilométert, a legközelebbi határátjáróig kell kutyagolniuk, hogy a szomszéd találkozhassék, kezét foghasson a szomszédjával. A mi utcánkban, a mi utcánkkal eddig ilyesmi még nem fordult elő.

Egy öreg padon ülök, egy ház előtt a pázsit közepén, a hátam mögött a napos, előttem az árnyékos oldal. Most az árnyékos a napos, késő délután, a nap lemenőben. Ha kelőben volna, a szemembe sütné, de rég elmúlt már a reggel, nemsokára a lefekvéshez kell készülődni, a Nap ott jár valahol messze a hátam mögött, búcsúzni készül a világ legszebb völgyétől, a Kaszálótól, amelyikről egy barátom áhítattal mondta, hogy Provance; mert ha gyönyörű tájakról esik szó, neki ez a hasonlítási alapja, a Provance. Nekem a Kaszáló völgye. Különösen így nap-

nyugta táján mutatkozik meg valódi szépsége, legalábbis számomra, de most nem a tündéri Kaszáló szépsége fölött merengünk, az nyűgöz le bennünket, ami nem a lelki, hanem a testi szemünk előtt van, a befüvesített, a parkosított utca; velem szemben, a túloldalon egy nyírfa és egy vadszilvafa sötét lombja ölelkezik, nyírfa ott, abban az utcában, amelyikben gyerekkoromban ilyen elő nem fordulhatott, mert bármerre tekintettél, mindenütt csak eperfát és akácfát láthattál, a napos oldalon egy sort, az árnyékos oldalon két sort, most a díszfák és a díszcserjék nem sorban állnak, hanem ki-ki kedve szerint ültette el őket a saját háza, portája előtt, egy kicsit összevissza, mint a parkokban, talán ezért ilyen parkszerű az utca, úgy is érzed magad benne, mintha egy ismeretlen park padján telepedtél volna le.

Ismeretlen . . .

Igen, ahogy jöttél végig az utcán, tudtad ugyan, hogy a te utcádban jársz, de ugyanakkor azt is tudtad, hogy ez az utca már jó ideje nem a tiéd, be kell látnod, hogy hűtlenül megváltoztatta, szinte a felismerhetlenségig megváltoztatta arculatát, a házak benne mintha elmozdultak volna eredeti helyükről, vagy amelyik a helyén is maradt, átalakult, bizony még a te szülőházad is, csodálatra adna okot ez az átalakulás, ha nem borzongatna meg valami, ha nem sajdulna meg benned valami, hogy ez már mégsem az, hogy itt már nem leheted meg, amit keresel, csak az egykor voltak a hűlt helyét, az egykor voltból az egész utcában talán csak az az utca frontjára épített kukoricagóré maradt meg, amelyben épp ilyen forró nyári délutánokon a Bogár Imrét olvastátok föl egymásnak. Minden egyéb elmozdult, átalakult, lebetonozódott, befüvesített, ha azelőtt elő is fordult itt-ott füves folt a fák alatt, annak gyepe volt a neve, talán a szavak és a nevek is megváltoztak az évek múlásával, az utca lakói annak rendje-módja szerint kicserélődtek, végigmenvén az utcán a szembejövőnek nem is mersz már köszönni, amiként ő se neked, legfőképpen lopva, rejtőzködően végigméritek egymást, hát itt van, ide jutottunk, ezzel lettünk, a torkodban érzed annak a súlyát, amit nem tudsz megnevezni.

És mégis gyönyörűséggel tölt el, hogy újra itt lehetsz. Ülsz a kopott padon, s nem tudsz betelni a látvánnyal: fecskék cikáznak közvetlenül a pázsit felett, röptük villámgyors, akárcsak egy sima tükrű tó felett röpködnének, szárnyukkal a vizet érintve. Itt a nyírott pázsitot érintik

meg. Megérted, hogy ápolt, nyírott pázsit fedí az utcádat, pedig sohase álmodoztál ilyesmiről, díszbokrokról, amelyeket most a fecskék oly ügyesen és villámgyorsan kerülnek ki röptükben, hogy valósággal elbűvölnek. Egy messzi vándorútról tértél haza, minden megváltozott körülötted, mégis itthon vagy. A szülőházad, az utca végén, a túlsó oldalon, ócskavastelep színhelye lett, mögötte a Nagykert beépült, emlékeidben, emlékezetedben mégis minden úgy maradt, ahogy volt, mert az ott volt, az egyszer volt, mégis az egyedüli maradandó haza, ahová immár minden, ami oda emlékeztet, öröm számodra.

*

Ballagok kifelé a temetőből, egy sír előtt elhaladva megszólít valaki. A nevemen szólít meg, már a hangja is elárulja, örvend, hogy láthat. Leáll a munkával, a sír takarításával, ragyog az arca, s ez a ragyogás a személynemnek szól.

– Ó, ha most leszólnának édesanyámnak . . .

A sírkövet fürkészem zavaromban, mert aki engem fölismert, arra én, sajnos, nem vélek rá, így a sírkövön keresem a kapaszkodót, a kőbe vésett névben, annak a nevében, akinek ez a kedves, javakorabeli nő most *leszólna*, le oda a sötét mélységbe, hogy édesanyám, tudod-e, ki áll itt előtted?

– Istenem, régi utcabeliek! . . . Ha tudná most édesanyám! . . .

A kőbe vésett név, a megboldogult leánykori neve gyújt végre némi világosságot az agyamban, persze, hát hogyné, dadogom, s a kőbe vésett név után a kettős évszámot is megkeresem. Aki a kő alatt pihen, már kétéves volt, amikor én beleszülettem abba az utcába, amelyik attól kezdve az én utcám is lett s az enyém is maradt, a *miénk* az egész paradicsomi időkben s azokon is túl, mindmáig mindazok keveseké, akik még nem „töltötték be” a második évszámukat is. Akinek a sírja előtt állunk, nemrég töltötte be.

S igencsak régen már a Czékus Treza néni, a Csordás András bácsi, a Zsuzsó Pista bácsi, a Márkus Rozi néni, akinek az urát állítólag még úgy nyírták, hogy szakajtót helyeztek a fejére, s ami haja a szakajtó alól kilógott, azt körülvágták ollóval, s ezzel kész is volt a hajnyírás. Szép, vállra omló haja lehetett az öreg Márkusnak, mint annak a versbélinek, mint a régi jobbágyoknak és betyároknak, amilyeneket öreg könyvekben

láthattunk. A Bogár Imrékben! . . . És a Csucsik Annus néni is rég elment már, meg a Kajla Lajcsi nagynénje, aki egyszerűen csak Néni volt, a Törökék, a Pintér Illés, a tislér, így, magyarul, de még így se tudtuk egész pontosan, hogy mi az a tislér, aztán Gelle Matyi bácsi, és mind-mind a többiek, akik azokban a paradicsomi években a mi utcánk lakói voltak a Zsiga Bandival együtt, aki cukrász volt és nagy betyár, felnőtt létére a gyerekek animátora, mozgatója, a csínytevések kiötlője és fölbujtatója, elmentek mind, Zsiga Bandi a Közösbe, a többiek főleg a Keletibe, mert a mi utcánk fekvésénél fogva oda tartozott, de jutottak a mi utcánkából föl a Kálváriára is, miként ő is, akinek a nyugvóhelye előtt éppen emlékezni próbálunk a régiekről. A falu negyedik sírkertjébe, a zsidókéba a mi utcánkából nem temettek senkit, minthogy nem volt ilyen hitű lakója, a Zsiga Bandi viszont azért került a Közösbe, a hitetlenek, az ókatolikusok meg a római katolikuson kívül az egyéb vallásúak közé, mert pravoszláv volt és szerb nemzetiségű, de ezt csak kerülő úton tudtuk meg róla, és annyit se izgatta a fantáziánkat, mint Kajla Lajcsi édesapja, akit a fia általában Ser Lukács Fúvós Gazemberként emlegetett. Hol lehet az utcánk egyetlen árvája, aki a Néni szerint a tűzön se égett volna meg, hol lehet Kajla Lajcsi, aki az utcánkából és az életünkéből való eltűnése után sok-sok évre Splitből jelentkezett, és hol vannak a többiek, akikkel együtt nőtem fel abban az igazi gyerekparadicsomban, hol vannak az egyetlen Gálik Ferin kívül, aki a régiek közül talán már csak egy szál maga kallódik ott?

Hova szólhatnék *le* vagy *föl*, hogy meghallják a hangomat?

Hitem szerint mégiscsak valahol Fönt lehetnek, nem Lent. Így hát föl kéne szólnom. Fölszólalnom. Fölszólalnom a nevükben, ha még itt vagyok lent. De mit tudnék mondani? Csak annyit, hogy nélkülütek árvább a mi utcánk. S így az az öröm is, ami oda emlékeztet, keserűbb.